

роси. Кой разкрива, за кого и защо? За лингвистичен анализ на подобна „научна“ терминология, която излъчва деятел, субект и мотивация, вж. Stanley, J. *Passive motivation*. – *Foundations of Language*, 13, 1975, 25–39.

¹³ Davidson, R. J. and G. E. Schwartz. Patterns of cerebral lateralization during cardiac biofeedback versus the self-regulation of emotion: sex differences. – *Psychophysiology*, 13, 1976, 62–68.

¹⁴ Witelson and Pallie. Left hemisphere specialization for language in the newborn. – *Brain*, 96, 1973, 641–646.

¹⁵ Gina. *Rosy Rightbrain*. Вж. също: Lee, Dorothy. Codifications of reality: linear and non-linear. – In: *The Nature of Human Consciousness*. Ed. Ornstein – за описание на една доиндустриална алтернативна култура.

НАУКА И РОД*

Рут Блейър

ГЛОБАЛНАТА ПОЛИТИКА И БИОЛОГИЧНИЯТ ДЕТЕРМИНИЗЪМ

Научният проблем в основата на оценяването на която и да е теория на биологичния детерминизъм е възможността да се отсеят биологичните от придобитите влияния при определянето на физическите характеристики, поведение, социални взаимоотношения и социална организация. Усилието да бъдат разграничени генетичните въздействия от тези на заобикалящата среда продължава да затормозява мисленето в много области. Въпреки това налице е една фалшива дихотомия, която не отразява биологичните процеси, но подобно на други дуализми, които ще обсъдя по-късно, може да бъде в услуга на реакционни социални и политически цели в определени социално-научни контексти, като социобиологичния дискурс за човешката и за мъжката и женската природа.

Очевидната липса на научна полза от дихотомията гени–култура се прикрива от проникването на тези идеи във всички социални науки и от широкото медийно представяне на социобиологията като „пробив“ в най-четените вестници, по телевизията, радиото и в популярните седмични и месечни списания. Статия на първа страница на „Ню Йорк Таймс“ оповести „революционните“ последствия от първата книга на Уилсън още преди тя да се появи на пазара (Alper, Beckwith and Miller 1978). Социобиолозите Ървин Девор и Робърт Тривърз заснеха филм („Социобиологията: да правим това, което ни се удава естествено“) и съставиха учебната програма по естествени науки („Да изследваме човешката природа“), която стана част от обучението по природни науки в училища из цялата страна. Статии по въпроса излязоха в „Хоум енд Гардън“, „Плейтъл“, „Тайм“, „Сайколоджи Тудей“, „Ню Йорк Таймс Съндей Мегазин“, „Бостън Глоуб“ и „Нешъпъл Обзървър“ (Lowe 1978: 124). „Нюзик“ (18. V. 1981 г.) показва профили на мъж и жена на корицата си под заглавие с големи букви: „Половете: по какво се различават и защо“. Посланието

* Текстът е откъс от увода на книгата на Рут Блейър „Science and Gender: a Critique of Biology and its Theories on Women“ (New York, Pergamon Press, 1984, 7–14).

му за биологично предопределените полови различия при способностите и постиженията достигна до четвърт милион абонати на „Нюзик“. С повторното ѝ отпечатване в „Ридърс Дайджест“ статията достигна до още 31 милиона читатели на 16 различни езика.

Ако такова внимание, включващо и писането на нови книги от социобиолозите, които не казват нищо ново и са предначертани за непрофесионалната публика, се отдели на въпрос без никаква съществена научна или интелектуална стойност и който едва ли ще бъде недвусмислено изяснен, можем да подозираме, че този въпрос има голяма политическа, социална или икономическа стойност, а най-вероятно и трите. В такъв случай изглежда важно да изследваме обстоятелствата, които могат да ни помогнат да обясним защо толкова съществена част от биологичните и социалнонаучните занимания се посвещава на разнищването и сравняването на родовите или половите различия, в усилото да бъдат открити генетични, хормонални или други биологични основи на поведението и характеристиките, за които се твърди, че се различават по полов признак. Кой се интересува от това и защо? Как става така, че уважавани учени стигат дотам да популяризират или подкрепят теории за човешкото поведение и социалната организация въз основа на толкова повърхностни научни предположения и методи, че биха били неприемливи и за тях самите, и за научната общност, ако ги приложеха в собствената си специална област, например в ентомологията (специалността на Уилсън)? Отговорите са много и сложни и изискват анализ – от най-лично към по-универсални нива. Както вече предложих, трябва да вземем под внимание патриархалната социална, политическа и икономическа система, която извлича за себе си и за отделните мъже много сила, привилегии и власт от подчинената позиция на жените и сега надмощието ѝ е изправено пред първата сериозна заплаха от историческо значение. Женското движение и феминистките научни изследвания могат да предизвикат революционни промени в нашата политическа/социална/икономическа система и в цялото натрупано човешко познание и епистемология – и няма видими граници за тази промяна. Дори за участващите в процеса на промяна потенциалът е внушителен. За тези отстраня, които се виждат като губещи или вярват, че рано или късно ще станат губещи, може би е непоносимо да разсъждават за този потенциал, както и за това, което днес вече е реалност.

Уилсън и други социобиолози отричат, че социобиологичните теории имат „реакционно политическо послание“ или могат да бъдат „гълкувани като подкрепящи статуквото“ (Wilson 1978: 292–293), как-

то и че могат да бъдат държани отговорни за погрешните интерпретации и злоупотребите с техните изводи. Има обаче неизброими примери за недвусмислено социологическо и политическо съдържание в текстовете на социобиолозите, влетено в техните изходни предположения, в тяхното възприемане и описание на човешкото поведение и социални взаимоотношения, както и в изводите, до които стигат в своята логическа система. В крайна сметка изказването, че мъжката агресивност и надмощие над жените, чувството за териториалност и ксенофобия (т. е. национален шовинизъм и расизъм), конформизмът и подвластността на доктрини са вродени човешки черти, е равносилно на политически анализ именно защото такива твърдения изказват тези проблеми от политическата арена. Горното изказване представя тези проблеми по-скоро като биологични, отколкото като политически, въпреки че твърденията, че тези или други човешки качества са вродени, не са подкрепени с доказателства, а са заключения, изведени от погрешни аналогии, размисления, субективни убеждения и нелогични мисловни процеси. Следователно те не са научни твърдения. Такива обяснения са много успокоителни за някои либерални хуманисти, каквито са по собственото си мнение много учени и изследователи: те порицават несправедливостта и неравенството, но се чувстват освободени от необходимостта за действие, тъй като според тях войните, потисничеството и дискриминацията са естествени и неизбежни. Освен това теориите на биологичния детерминизъм се подкрепят безкритично от всички, които предпочитат и защитават статуквото и приветстват научното му легитимиране.

Биологичните детерминисти могат да изглеждат аполитични, защото внимателно отбягват обсъждането или признаването на каквито и да било политически, културни или социални фактори като възможно обяснение за наличието на интересоващите ги качества, за които предполагат, че са вродени, така както отбягват да признават съществуването на класа или група, която потиска останалите или контролира и манипулира медните (с това се обяснява до голяма степен „качеството“ *подвластност на доктрини*), или извлича облаги чрез потисничество, експлоатация или контрол. Да пренебрегнеш политическите и социалните фактори, когато анализираш произхода на политическите и социалните взаимоотношения, всъщност означава да заемеш следната съвсем конкретна политическа позиция под прикритието на науката: социалното „вмешателство“ и политическите програми, които напълно противоречат на генетично програмираната ни природа, са не само безполезни, но и опасни от биологич-

на гледна точка. Действително социобиолозите понякога открито стигат до това заключение:

Време е да започнем да гледаме на поведението си като на състав от биологични, генетични и естествени компоненти и да започнем да усъвърняваме физически и социален свят, който да отговаря на тези тенденции (Тривърс, из филма „Социобиологията: да правим това, което ни се удава естествено“).

Когато под „тези тенденции“ се разбира мъжка агресивност, женска пасивност, йерархия на господство, полови роли, териториалност, расизъм, ксенофобия, конкурентност и конформизъм и когато тези белези се използват като описателни клишета за поведението и взаимоотношенията, съществуващи в конкретния социален порядък, от който сме част, не е нужно много въображение, за да се види как социобиологичните възгледи могат да формират сами по себе си идеологическата база за консервативни или реакционни политически програми.

И те действително притежават тази функция. Крайнодесните във Франция и открито фашисткят Национален фронт във Великобритания приемат социобиологичните възгледи на Уилсън като научна основа за своите расистки, сексистки и антисемитистки програми.

В противовес на тази унивождителна теория [марксизма] ние, които явяваме в значението на расите, заявяваме, че човекът и обществото са продукт на биологичната си природа. Ние твърдим не само, че генетичната наследственост, а не социалната среда, определя неравенството, но и че социалният ред и поведението са най-вече продукт на биологичната ни еволюция... Теорията, че поведението и социалният ред се определят в решаваща степен от генетичната наследственост, сега е водеща в най-прогресивния клон на биологичните науки, наречен „социобиология“ (Verrall 1979: 10).

За разлика от социобиолозите, даващи си сметка за расистките и шовинистките импликации, които могат да бъдат извлечени от сродните им теории за алтруизма, родствения подбор и включващата годност, говорителят на Националния фронт трансформира тези теории в открито расова програма:

От много по-голямо значение е основният инстинкт, общ за всички видове, да се идентифицираш с групата на себеподобните си; да се размножаваш с подобните на теб и да отблъгваш размножаването с несродни индивиди. В човешкото общество този инстинкт е расов и функцията му е най-вече да осигурява генетичното оцеляване (Verrall 1979: 11).

За да се стигне до това изявление, не е било нужно да се насилва мъчително позицията на социобиолога У. Д. Хамилтън: „Надявам се да намеря доказателства, че някои черти у хората, които често се възприемат като чисто културни – например расовата дискриминация – са дълбоко вкоренени в животинското ни минало и поради това е много вероятно да починат на преки генетични основи“ (1975: 134). Теоретичите на Националния фронт възразят мощните изследвания от XIX в. в подкрепа на расизма: „Всички знаем, че расовите различия по отношение на способността за рационално мислене се обясняват с наследените различия във физическата структура на мозъка“ (Verrall 1979: 10). Тези теоретици също така изваждат на повърхността импликациите на социобиологичните изследвания за половите различия, като заявяват, че очевидното наличие на надмощието на мъжете и пасивността и по-голямата питомност на женските индивиди в животинския свят

недвусмислено показват, че „феминистките“ приказки, че половите роли се определят от обществото, са инфантилен марксистки боклук. Половото и другите видове поведение са различни при мъжа и жената поради хормоналните им различия... Ето защо мъжете и жените мислят и се държат различно (Verrall 1979: 10).

В този случай учените не са пряко отговорни за реакционните политически приложения на своите биологично-детерминистки теории, тъй като осигуряват единствено идеологическата основа. Но това не винаги е било така. Още през 1895 г. германските учени и лекари формулират теории за „расова хигиена“ (известни още като *евгеники*) и предлагат медицински практики, чрез които да бъдат отстранени бедните, слабоумните, престъпниците и други биологично „непригодни“, които застрашават превъзходството на северните раси (Proctor 1982). Тяхното общество за расова хигиена става едно от най-важните биомедицински сдружения в Германия. Заедно с някои социални антрополози расисти то приветства и издигането на Хитлер, който може да осъществи политическата му програма в голям мащаб. До 1938 г. в медицинското крило на нацистката партия – националсоциалистическата лекарска асоциация – вече членуват над 30 000 medici, около 60 % от всички практикуващи лекари. Прокарват се и се прилагат закони за стерилизиране и „милостиво умъртвяване“ на всички институционализирани „непригодни“. Жертвите са стотици хиляди. Процесите в Нюрнберг и БуеносАйрес окончателно разкриват ролята на лекарите и учените в смъртоносни експери-

менти, провеждани в нацистките концентрационни лагери с евреи, жени, хомосексуалисти, поляци и други хора, смятани за биологично ниши същества.

Мисленето на биологичните детерминисти е съществена част и от философията на политическата програма на Новата десница в САЩ днес, която се изразява в усилия да се укрепят и възстановят като основна сфера за жените патриархалното семейство чрез закриване на програмите за социални грижи, изтегляне на жените от работната сила и поставяне на сексуалността и размножителните им способности под по-силен държавен и мъжки контрол (Eisenstein 1982). Жената трябва да бъде юридически дефинирана и социално ограничена като майка, участничка в размножаването, възпитателка; зависима и подчинена.

Въпреки че може да се спори, че учените не могат да бъдат държани отговорни за всички цели, за които се използва публикуваната им научна работа и за възможното ѝ изопачаване, те носят отговорност за качеството на публикуваните от тях изследвания, за правдивостта и валидността на задаваните въпроси, за надеждността на използваните данни и презумпции, за методите и логиката, чрез които достигат от предпоставките до заключенията и за широтата и непредубедеността на своите интерпретации и заключения. Ето защо, избирайки обществената и политическата арена за агресивното пропагандиране на своите идеи и нарушавайки основни принципи на научната методология и етика, социобиолозите изграждат необосновани теории, достъпни за употреба и злоупотреба от страна на реакционни политически идеолози. На европейските и американските десни политически сили не се налага да изопачават нито думите, нито импликациите на социобиологичните трудове, за да ги приложат като научна обосновка на политическата идеология на Новата десница.

БИОЛОГИЧНИЯТ ДЕТЕРМИНИЗЪМ ВЪВ ФЕМИНИСТКАТА МИСЪЛ

Накрая трябва също да се признае, че биологичните детерминисти и социобиологичните презумпции пряко или непряко са в основата на широк спектър от феминистки текстове и идеи, включително на лесбийския сепаратизъм и либералния реформизъм в САЩ, психоанализата и марксисткия есенциализъм във Франция и на някои американски учени, които се занимават с критичното преосмисляне на традиционното научно познание в своите области: социология,

биология и психология. Работата им представлява гама от гледни точки. Между тях е и позицията, че родовите различия са дълбоки и несъвместими и че качествата и характерът на жените превъзхождат тези на мъжете и трябва да им се отдаде дължимото. Една друга, може би по-разпространена и разнородна позиция гласи: макар да има биологични родови различия, това не означава, че някой от родовете е по-висш или по-нисш, нито пък, че те могат да бъдат оправдание за социалното, икономическото и политическото неравенство. Напротив, тези различия налагат обществено образование и реформа в сексистските програми, закони и практики.

Аз не съм против това да има множество програми и подходи, произхождащи от разнообразни гледни точки. Ефективността на всяко движение за социална и политическа програма се повишава от способността му да включи в себе си такава гама (т.е. от способността му да включи хора с разнообразни идеи и с разнообразни предпочитания към политически и социални стилове, тактики и стратегии). Но крайната ефективност на движения и програми може само да спадне, ако разчитат на теориите на биологичния детерминизъм. Това е така, защото тези теории са дълбоко погрешни и безсмислени от научна гледна точка и защото есенциалистското мислене (т.е. вярването, че съществува основна и неизменна същност във всеки от нас) винаги е било основна черта на потисническите идеологии. „Гласът на естеството“, по думите на Барт, винаги е глас в подкрепа на статуквото (Sturrock 1979: 60). С други думи, есенциализмът е погрешен, защото представлява ограничена и ограничаваша гледна точка за природата и човешките възможности и защото е слаба стратегия – мнение, споделяно и от групата Комабахи Ривър. „Като черни жени ние смятаме, че всеки биологичен детерминизъм е изключително опасен и реакционна основа за изграждането на политическата програма“ (Hull and al. 1982: 17). Той винаги се използва от управляващите системи като оправдание за тяхната власт и контрол. Въпросите, свързани с биологичния детерминизъм, се повдигат по политически причини, а често получават легитимност, като се представят като научни проблеми. Може наистина да оценяваме качествата, които в нашите западни общества се свързват с женската – и наистина, нужно е да отдаваме дължимото на тези качества, тъй като те изглеждат са единствената противодействаща сила на саморазрушителния импулс в обществото ни, – но не трябва да ги обосноваваме като естествени, споделяни или вродени. Това, че започваме да развиваме качества и характер още от раждането си, вече ги обременява с въз-

възможността за по-голяма устоячивост, отколкото е полезно за биологичния ни потенциал за развитие, растеж и промяна. Възможността за разкрепостяване на идеите се състои не в това да преобърнем традиционните, женомразски или расистки идеологии на сто и осемдесет градуса и в наша полза, а в пълното им отхвърляне и изкореняване. Не можем да заменяме една погрешна илюзия с друга, ако демистифицирането е основната ни задача, а силата ни за промяна зависи от ясни познания и оценяване на сложността, интеграцията и промяната.

Тъй като в тази статия надхвърлям критиката на теориите на биологичния детерминизъм, за да предложа алтернативни интерпретации и противоречиви доказателства, всъщност правя именно това, което призовавам читателите да поставят под въпрос, ако не и да отхвърлят. С други думи, представям „факти“, за да опровергая „факти“, за които твърдя, че са измислени в интерес на доминиращата група – белите мъже. Предлагам феминистки интерпретации на мястото на патриархалните интерпретации, които според мен отразяват идеологията, желанията и нуждите на група с определени интереси. Наистина падам в собствения си капан!

Но може би не е така. Както ще се опитам да докажа в своята работа, считам всяка теория – феминистка или патриархална – за гъвкава и отворена към промяна. Всъщност като учен и като политическо същество умът ми изпитва наслаждение, когато попадне на теория, според която са възможни постоянната промяна, взаимодействието, противоречието и двусмислието. Винаги са ми допадали много. В този дух съм интерпретирала резултатите на собствените си експериментални изследвания и се интересувам много повече от работата на тези учени, които са мотивирани от желанието да покажат по-скоро гъвкавостта, отколкото биологичните ограничения и ригидността на мъжката и произлизащите от нея поведенчески възможности. Да споделям позиция или философия за непрекъснатата промяна в науката съответства на философска позиция в подкрепа на политически движения и нагласи, които се стремят към социална промяна, като се противопоставят на преобладаващото мнение и на статуквото. Но според мен революционната сила и разкрепостеният дух на търсене, които са в основата на всеки стремеж към промяна, са не по-„партизански“ и „пристрастни“ от т. нар. „обективни“ философски и научни позиции. Стременият се към промяна обаче, революционната сила се противопоставя на властващите сили. Феминизмът е изключително добър пример: той заявява, че жените са потиснати, и

открито работи за социална промяна. Той развива дълбоко философско гледище за света, което ще води към промяна във всички системи, основани на расово, класово и половото потисничество.

Целта ми е да докажа, че същността на светогледа ми и въздействието му върху подхода ми в тази книга се самообосновават. Тоест за разлика от биологичните детерминисти, които въпреки непреодолимите противоречия утвърждават генетичната, хормоналната и еволюционната предопределеност на човешката природа и поведение, моята цел е да опиша цялото множество от противоречия, които правят тези теории напълно негодни да обяснят видовете поведение и формите на социални взаимовръзки. Дори някои от фактите, които цитирам в подкрепа на моите аргументи, да са спорни, ще съм успяла да покажа – надявам се, убедително, – че няма проста „истина“, както социобиолозите и други поддръжници на статуквото искат да вярваме. При липсата на ясни пътища към истината и социалната справедливост единствената надежда за промяна към по-добро е в капацитета на човешкия мозък да направи възможно скъсяването с културните ограничения, създадени от някои хора в ущърб на други.

БЕЛЕЖКИ

¹ Предполагаме генетично определената тенденция да помагаш на роднини, които носят някои от твоите собствени гени, тъй като това подобрява собствената ти размножителна годност; т. е. подпомага осъвяването на гени в другия, идилични на някои от собствените ти.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Alper, J., J. Beckwith and L. Miller. Sociobiology as a political issue. – In: The Sociology Debate. Ed. A. Kaplan. New York, Harper and Row, 1978.
- Barash, D. Sociobiology and Behavior. New York, Elsevier, 1977.
- Barash, D. The Whisperings Within. New York, Harper and Row, 1979.
- Chamberlin, T. The method of multiple working hypotheses. – Science, 1965, No 148, 754–759 (old series, 1890, 15, 92).
- Combahee River Collective. A black feminist statement. – In: But Some of Us are Brave. Eds G. T. Hull, P. B. Scott and B. Smith. Old Westbury, The Feminist Press, 1977.
- Craevens, H. The Triumph of Evolution. Philadelphia, Pa, University of Pennsylvania Press, 1978.
- Eisenstein, Z. The sexual politics of the new right: understanding the crisis of liberalism for the 1980s. – Signs, 1982, 7, 567–588.

- Free, E. Nineteenth-century craniology: the study of the female skull. – Bulletin of the History of Medicine, 1979, 53, 415–433.
- Hamilton, W. Innate social aptitudes of man: an approach from evolutionary genetics. – In: Biosocial Anthropology. Ed. R. Fox. New York, Wiley, 1975.
- Haraway, D. The biological enterprise: sex, mind, and profit from human engineering to socio-biology. – Radical History Review, 1979, No 20, 206–237.
- Hillman, J. The Myth of Analysis. Evanston, Northwestern University Press, 1972.
- Kuhn, T. The Structure of Scientific Revolutions. 2. ed. Chicago, University of Chicago Press, 1970.
- Lowe, M. Sociobiology and sex differences. – Signs, 1978, No 4, 118–125.
- Merchant, C. The Death of Nature, Women, Ecology and the Scientific Revolution. New York, Harper and Row, 1980.
- Osler, M. Apocryphal Knowledge: the misuse of science. – In: Science, Pseudoscience and Society. Eds. M. Hanen, M. Osler, and R. Weyant. Waterloo, Wilfrid Laurier University Press, 1980.
- Osler, M. Sex, Science and Values: a critique of sociobiological accounts of sex differences. – In: Proceedings third annual meeting Canadian Research Institute for the Advancement of Women, 1980, 119–124.
- Proctor, R. Nazi science and medicine. – Science for the People, 1982, No 14, 15–20.
- Shields, S. Functionalism, Darwinism and the psychology of women. A study in social myth. – American Psychologist, 1975, No 30, 739–754.
- Sturrock, J. Roland Barthes. – In: Structuralism and Science. Ed. J. Sturrock. Oxford, Oxford University Press, 1979.
- Verrall, R. Sociobiology: the instincts in our genes. – Spearhead, 1979, No 127, 10–11.
- Wilson, E. O. Sociobiology: the new synthesis. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1978.

Раздел VII РЕЛИГИЯ

ХЛЯБ ВМЕСТО КАМЪНИ

Предизвикателството на феминистката интерпретация
на Библията

Елизабет Шулър-Фиоренца

Има ли помежду ви човек, който, когато му поиска син му хляб, да му даде камък? (Матей, 7:9)

...Прилича на квас, що го взе жена и тури в три мери брашно, докато възникна всичкото... (Лука, 13:21)

Богиня на хляба,
Силна и кафява...
Хляб добре омесен
От божествени и възлести
Чифт ръце,
От твоите топли земни ръце...¹

В есето „Бележки към намирането на правилния въпрос“ писателката Синтия Озник* се пита дали в дискусиата за това, какво е „отношението на жените към еврейските обичаи“, правилният въпрос, който може да бъде зададен, е „теологически“. И стига до извода, че положението на еврейката е не „теологическо“, а социологическо. За да се промени статутът на жените в юдаизма, не е нужно да се променя „нито на йота еврейската религия“¹². Чак в края на есето се прокарва съмнението на авторката във въпроса „А какво би станало, ако?“¹³

И така възниква въпросът: ако в най-фундаменталния текст и същност на Тората нископоставеността на жените не е удостоена с едно гръмоко „Недей да...“¹⁴, то тогава може би няма истинска несправедливост,

* Американска писателка от еврейски произход (бел. прев.).

¹² Има се предвид библиейската формула на 10-те божии заповеди, с които те започват на английски „Thou shalt not...“ (бел. прев.).